

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 16 (Haziran/June 2024), s. 173-180.

Geliş Tarihi-Received: 20.06.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 24.11.2023

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1317308

Kırgız Destanlarıyla Cengiz Aytmatov Romanlarında Kadının Gücü ve Geleneği Koruyucu Kimliği

Women's Identity in Kyrgyz Epic and Cengiz Aytmatov Novels

Zhyldyz DOGAN*

Öz

Türk toplumları içinde çok güçlü bir kültür yapısına ve edebi geleneğe sahip olan Kırgızlar, zaman içinde savaşlar, baskılar ve pek çok olumsuz durumlar yaşasa da bu olaylar onların milli hafızalarının oluşmasına engel olmayıp bilakis güçlendirmiştir. Yaşadıkları acı olayları sayısız edebi esere yansıtarak kuşaktan kuşağa aktaran Kırgız Türkleri, kültürel birikimlerini ve kimliklerini, asimilasyona uğratmadan bugüne kadar yaşatmayı başarmışlardır.

Kırgız Türklerinde örf, adet ve geleneklerin kesintiye uğramadan yaşamasını ve milli hafızanın canlı kalmasını sağlayan en temel unsur ise güçlü ve sağlam bir yapıya sahip olan aile kurumlarıdır. Erkeğin yanında kadına da büyük bir önem veren ve sorumluluk yükleyen Kırgız Türkleri, sosyal hayatın yanı sıra aile kurumu içerisinde kadını en üst makama oturtarak söz sahibi yapmışlardır. Sağlam bir ulus bilinci içerisinde yetişen Kırgız kadını da atalarından aldığı bu mirası ve terbiyeyi çocuklarına aktararak zor bir coğrafyada, güç koşullar altında, tarihini ve kültürünü bilen nesiller yetiştirmeyi başarabilmiştir.

Bu makalede, Kırgız destanlarıyla, Cengiz Aytmatov romanlarındaki kadın tiplerinin gücü ve geleneğe bağlılığı gibi benzer özellikler ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, Kırgız destanlarındaki kadınlarla, modern Kırgız romanlarındaki kadınların aradan geçen yüzyıllara rağmen milli kimliklerini ve geleneklerini muhafaza ederek yozlaşmaya karşı verdikleri mücadeleyi ortaya koymaktır. Bu bağlamda makaleye konu olan destanlar, Manas Destanı, Kız Darıka Destanı, Cañıl Mırza Destanıyla; Romanlar ise Gün Olur Asra Bedel, Toprak Ana ve Cemile adlı eserlerle sınırlanmıştır ve çalışmanın kapsamı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız toplumu, destan, kadın, gelenek, Cengiz Aytmatov romanları.

Abstract

Kyrgyz, who have a very strong cultural structure and literary tradition in Turkish societies, have experienced wars, oppressions and many negative situations over time, but these events have not prevented their national memories from forming, on the contrary, they have strengthened them. The Kyrgyz Turks, who have transferred their painful events from generation to generation by reflecting on numerous literary works, have managed to keep their cultural accumulation and identities alive until today without assimilation.

The most basic element that ensures the customs, traditions and traditions of the Kyrgyz Turks to live without interruption and to keep the national memory alive is the family

* Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karabük/Türkiye, e-posta: cismailova@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1012-048X.

institution, which has a strong and solid structure. Kyrgyz Turks, who attach great importance and responsibility to women as well as men, have made women have a say in the family institution as well as in social life. The Kyrgyz woman, who grew up with a strong national consciousness, has succeeded in raising generations who know her history and culture in a difficult geography, under difficult conditions, by transferring this heritage and upbringing from her ancestors to her children.

In this study, the importance of women in Kyrgyz epics and Cengiz Aytmatov's works, their self-sacrifice, upright stance, courage and heroism in difficult times are emphasized. Emphasis is placed on the role of women.

Keywords: Kyrgyz society, epic, woman, national culture, Chingiz Aitmatov novels.

Giriş

Türkler arasında kadim bir kültüre ve sağlam bir toplum yapısına sahip olan Kırgızlar, örf, adet ve gelenekleriyle birlikte geçmişten günümüze kadar kimliklerini koruyarak milli hafızalarını canlı tutmayı başarabilmişlerdir. Nesilden nesle aktarılan bu kültürel kodlar, Orta Asya'da Rusya tarafından uygulanan asimilasyon politikalarına karşı adeta bir kalkan görevi üstlenmiştir. Özellikle, destancılık geleneğinin çok yaygın olduğu Kırgız Türklerinde toplumun yaşadığı acılar, comokçu denilen destan anlatıcıları tarafından şehirlerde, köy ve kasabalarda anlatılmış, Kırgız tarihinde derin yaralar bırakan olaylar, destancılar aracılığı ile toplumun hafızasına kaydedilmiştir. Kırgız Türklerinin, dünya üzerinde feraset sahibi milletlerin arasında önde gelenlerden sayılması, işte bu geçmişi geleceğe aktaran, geleneksel hafızaları sayesinde gerçekleştirilmiştir (Aytmatov, 2015, s. 76).

Kırgız Türklerinde, milli kültürün ve toplumsal hafızanın canlanmasını sağlayan bir diğer unsur ise Kırgız toplum yapısının en temel taşı oluşturulan ve büyük bir önem atfedilen Kırgız kadınlarıdır. Gelenek ve göreneklerine büyük önem veren Kırgız Türklerinde, milli şuurlu, ilk önce aile içinde verilmektedir. Bireyin sosyal hayatının genişlemesiyle birlikte edindiği yurttaşlık bilinci ve vatan sevgisi, onun diline, dinine ve kültürüne karşı aidiyet duygusunu perçinlemektedir. Bahsi geçen bu yapının oluşmasındaki en temel etken ise aile içinde aktif bir rol üstlenen kadındır. Geleneklerine çok bağlı olan Kırgız Türklerinde kadın, bozkır ikliminin getirdiği zorlu yaşam şartlarına uyum sağlayarak erkeğine her koşulda yardım emiştir. Onlar, hayatın getirdiği güçlüklerle karşı erkeği ile birlikte mücadele vermiştir. Bunun yanı sıra Kırgız kadını, eşinin yoldaşı, evladının annesi ve kültürünün mirasçısı olarak ülküsünden ve geleneklerinden taviz vermeyip sahip olduğu bilgi birikimini, vatan ve millet sevgisini yaşatmıştır.

Genel itibarla Kırgız Türklerinin destanlarındaki ve romanlarındaki kadın tipleri yukarıda bahsi geçen özelliklere sahiptir. Özellikle destanlarda, Kırgız kadının; at bindiği, kılıç kuşandığı, yeri geldiğinde de eriyile birlikte savaş meydanlarında savaştığı ve ülke yönettiği görülmektedir. Geçmişinden ilham alarak gelenekle birlikte modernleşen Kırgız edebiyatında önde gelen yazarlardan Cengiz Aytmatov da eserlerinde, kültürüne bağlı, fedakâr ve güven veren kadın tiplerine yer vermiştir. Bu bağlamda geleneksel kültürü devam ettiren destancıların yanı sıra, Cengiz Aytmatov da eserlerinde, kadınlar, kültür, kimlik üzerinde özellikle durmuş, SSCB'nin uyguladığı asimilasyon politikasına karşı dilin, kültürün ve ailenin önemini vurgulayarak halkı tehlikelere karşı uyarmayı ve Kırgız Türklerinin kimliğini diri tutmayı amaçlamıştır.

Makalede, belirlenen destanlar ve romanlar mukayeseli bir şekilde incelenmiş, yapısalci yöntemle tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan çalışmada nitel araştırma yöntemi ve doküman analizi tekniği kullanılmış, elde edilen bulgular sonuç bölümünde ortaya konulmuştur. Çalışmamızın odak noktası Kırgız destanları ile Aytmatov'un romanlarında var olan kadın tipolojisinin müsterekliğidir. Kırgız sözlü kültürünün en

önemli ürünlerinden biri olan ve Kırgız halkının kültürel belleğine dair pek çok önemli unsuru bünyesinde barındıran destanlar ile bu destan kültürünü eserlerinde büyük bir ustalıkla kullanılan Aytmatov'un romanları üzerine yaptığımız bu çalışma aynı zamanda sözlü ve yazılı Kırgız kültüründe var olan kadın algısının ortaya konulmasını da amaçlamaktadır.

1. İnceleme

Bu bölümde önce Kırgız destanlarındaki kadın algısı ortaya konulmuş, ardından Aytmatov'un romanları aynı şekilde incelenmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması adına eserlerden metin örnekleri paylaşılmıştır.

1.1. Kırgız Destanlarında Kadının Gücü ve Geleneği Koruyucu Kimliği

Destanlar, ait oldukları toplumun değerlerini, yaşam tarzını, yaratıcısı olduğu milletlerin hayatındaki önemli olayları, ideal insan tipleri aracılığıyla ortaya koyan edebi metinlerdir. Eski çağlarda, yaratılış ve dönüşümlerde, Tanrılara, olağanüstü varlıklara, toplumun geçmişine ait bilgileri destanlar verirdi (Boratav, 2016, 41).

Kırgızlarda destan kültürü önemli bir yere sahiptir. Destanlarda genellikle ataerkil bir toplum yapısı vurgulansa da kadın kahramanların özellikleri idealize edilerek verilmektedir. Erkeğin yoldaşı, evladının fedakâr annesi, gerektiğinde devlet yönetiminde söz sahibi olan, eli silah tutan, topluma yön veren belirleyici tipler olarak anlatılmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar sahip oldukları kültürü asimile etmeden yaşatmayı başaran Kırgız Türklerinde kadınlar da erkeklerle birlikte eşit bir statüye sahiptir. Sosyal hayatın her alanında aktif olan Kırgız kadının meziyetleri ve fedakârlığı, destanlarda da açıkça görülmektedir. Yukarıda bahsi geçen Kırgız kadının özellikleri, dünyaca ünlü Manas Destanı'ndan modern Kırgız edebiyatına kadar, kadının kültür aktarımındaki rolünü özellikle vurgulanmaktadır.

Manas Destanı: Kırgız Türklerinin en önemli destanlarından biri olan Manas Destanı, Kırgızların düşmanları olan Kalmuklar ve Çinliler ile yaptıkları savaşları ve mücadeleleri anlatan bir destandır. Destanın ana konusu, Manas'ın Kırgız Türklerini esaretten kurtarıp bir bayrak altında toplama çabasıdır (Yıldız, 1995, s. 29). Bu destanın tamamı manzumdur ve dünyadaki en uzun destandır. Manas Destanı, Kırgız Türklerinin milli duygularını, sosyal yapısını, gelenek ve göreneklerini en canlı şekilde yaşatmaktadır. Destanda Kırgız aile yapısı, Kırgız kadınının geleneği yaşatmadaki etkisi, gücü ve cesareti üzerinde önemle durulmaktadır. Manas'ın eşi Kanıkey söz konusu kadın tipolojisi bakımından çok önemlidir. Kanıkey, Manas'ta farklı bir yere sahiptir. Aşağıdaki ifadelerde Kanıkey'in Manas için önemini ortaya konulmuştur:

"Kahraman Manas'a daima yardım eden, ona akıl veren bir danışmandır. O, aynı zamanda savaşçı niteliklere de sahiptir. Bütün büyük seferlere katılır. Manas'ı verdiği doğru kararlarla ölümden kurtadır. Akıllı, kurnaz ve sabırlıdır. Çong Kazat (büyük sefer) sırasında Kanıkey, Manas ve Kırk Çoro'suna (kırk arkadaşı) savaş giysileri diktirir, azık hazırlar." (Yılmaz, 2008, s. 985).

Manas öldükten sonra oğlu Semetey'i yetiştirmek annesi Kanıkey'e düşmüştür. O, oğlunu yetiştirmek için her türlü fedakârlığa katlanmış ve onu her türlü tehlikeden korumuştur. Semetey, Talas'a gitmek istediği zaman Kanıkey, oğluna yolda karşılaşacağı zorluklardan bahsedip tepeleri, ırmakları büyük çölleri nasıl geçeceği hakkında tavsiyelerde bulunmuş, babasının Kırgız kültürüne olan bağlılığını ve kullandığı silahları oğluna anlatarak Semetey'in tehlikelerden uzak ve güvenli bir şekilde Talas'a gitmesini

sağlamıştır. Kanıkey, oğlunu öldürmek isteyen düşmanlarına karşı iyi bir eğitim vermiş ve Semetey'e çok şeyler öğretmiştir (Akyüz, 2010, s. 175).

Verilen örnekte de görüldüğü üzere Kanıkey, öngörüsü, bilgeliği ve ferasetiyle oğlu Semetey'i her alanda destekleyerek daima oğlunun yanında olmuştur. Destanda kültürünü, geleceğini ve evladını koruyan bir diğer kadın ise Altınay'dır, düşmanlara karşı korkusuzca mücadele etmiş ve oğlu Almambet'i korumuştur. Destan, Altınay'ın karakter özellikleri hakkında bizlere çok önemli bilgiler sunmaktadır. *"Birden at üzerinde silahlı anası Altınay'ı gördü. Anası oğlunu kuşatan düşmanlara, yavrusunu yakalayanlara, dişi kaplan gibi hücum ederek, düşmanın safını yarıdı. Almambet muhasaradan kurtulup kaçmayı başardı. Altınay oğlunu kurtardı fakat kendisi düşman süngüsü ile öldürüldü."* (İnan, 1992, s. 28)

Kız Darıka Destanı: Kız Darıka Destan'ı Kırgız destancılık geleneğinin sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Destanda Arap ve Fars kültürünün etkisi görülmektedir. Destan içerik olarak vatanını ve halkını düşmanlardan koruyan pehlivan bir kızın kahramanlıklarını ve yaşantısını anlatır. Destanın en önemli özelliklerinden bir tanesi de günümüze kadar orijinalliğinin bozulmamasıdır. Topluma yön veren güçlü kadın tipinin ele alındığı Kız Darıka Destan'ında hükümdarın tek kızı olan Darıka'nın başından geçen olaylar idealize edilerek anlatılır. Erkeklerle güreş tutması, evliliği ve fedakârca halkını yönetmesi, destanda ele alınan konuların başlıcalarıdır. Destanda Darıka'nın özelliklerinden şu şekilde bahsedilmektedir.

*"Bahadır oldu, hiçbir şeyden korkmayan,
Yok etti, haramileri.
Halkına adil hizmet ettiği için,
Adil kız, kaplan, diye adlandırıldı. (613)*

*Adlandırıldı Semerkand'ın kız kaplanı,
Saygıyla hürmet gösterip severlerdi onu hepsi.
Durmadan hizmet edip vatan için,
Her zaman yapar halkın işlerini. (617)*

*Söylemiş kaplan Darıyka, benim gücüm,
Bütün iyiliklere hizmet eder.
Düşman saldırıya geçerse ben savaşırım,
Ana vatan ve memleket namus için. (629)"*

(Alimanov, Orozova, Akmataliyev, vd, 2010, s. 41).

Cañıl Mırza Destanı: Cañıl Mırza Destan'ının Kırgızların Kalmak hâkimiyetinde olduğu dönemlerde (XVII-XVIII) yüzyıllarda ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Destanın başkahramanı Cañıl Mırza, adında bir kadındır ve Noygut boyunun lideridir, destanda kendi halkının, yurdunun bağımsızlığı ve geleceği için yürüttüğü kahramanlıkları anlatılır. Cañıl Mırza, cesareti ve adaleti ile halkının güvenini kazanır, onların geleceğinin sorumluluğunu üstlenir, en yiğit erkeklerden aşağı kalmayan cesurluk, kadın kişiliğine özgü merhamet, dürüstlük, sağlamlık gibi özelliklere sahiptir. Sözünde duran, erdemli, sebatlı, her zorluğa dayanabilen, yiğit ve mücadeleci bir kadındır. Destanda yukarıda bahsi geçen özelliklerden şu şekilde bahsedilmektedir:

*"Samur kalpağı var idi.
"Fırlat" -dedi, fırlattı
Kara at başını salladı.
Yay çekip ustalaşan er Cañıl
Yayın okunu sapladı.
Çıp edince tıp edip,*

*Kalpağı delip geçti.
Tekrar dönüp düşene dek,
Dönüp yine attı.
Ondan sonra ani hareket edip
İkincisini yine attı.
Iskalamadan
Oku arka arkaya attı.
Üçüncüsünü üç attı,
El başına çıkana kadar
Hiç değilse yüz attı.
Birisini dahi ıskalamadı” (Hança, 2012, s. 505).*

1.2. Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Kadının Gücü ve Geleneği Koruyucu Kimliği

Siyasi, sosyal ve ekonomik şartlara bağlı olarak zaman zaman coğrafi bakımdan birbirlerinden uzağa düşen Türk Dünyası’nın fikir ve gönül birliğini koruyan, edebiyatın zirve isimlerinden biri de Cengiz Aytmatov’dur. Aytmatov, 12 Aralık 1928’de Talas Vadisi’ndeki Şeker Köyü’nde dünyaya gelir. Babası Törökul Aytmatov devlet adamı, annesi Nagima Aytmatova bir öğretmendir. Cengiz Aytmatov, ailenin ilk çocuğudur. Kendisinden başka bir erkek, iki kız kardeşe sahiptir. Yazarın çocukluk döneminde babaannesi Ayımkın’ın önemli bir yeri vardır. O, Kırgız destanlarını, masallarını, türkülerini çok iyi bilir. Cengiz Aytmatov’da babaannesinden bu destanları, masalları ve türkülerini dinleyerek büyür. Sağlam bir Kırgız kültürüyle yetişen yazar, küçük yaşta babasını kaybeder ve gençliği, mücadeleler içinde geçer. II. Dünya Savaşı döneminde yetişkinler savaşta olduğu için Aytmatov, on dört yaşında köyünde sekreterliğe başlar. Önce tarım makinelerini sayar, ardından vergi tahsildarı olarak çalışır. Sonraki yıllarda Kazakistan Veterinerlik Teknik Okuluna gider. Yazar, 1956-1958 yılları arasında Moskova’ya taşınır ve Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsüne geçerek burada yazı hayatına başlar. 1957 yılında ise Sovyet Yazarlar Birliğine üye olur. 1963 yılında Lenin Ödülü’ne layık görülen Cengiz Aytmatov’un eserleri, yüz ellinin üzerinde dile çevrilir. 1990-1994 SSBC-Rusya’yı, sonrasında ise 2008 yılına kadar Kırgızistan’ı büyükelçi olarak temsil eder. Aytmatov, 2008 yılında tedavi için gittiği Almanya’da böbrek rahatsızlığı sebebiyle hayata gözlerini yumar.

Cengiz Aytmatov’un yazmaya başladığı dönem, Sovyet rejiminin tüm etkisiyle devam ettiği zamanlara denk gelir. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde, din, tarih, millet ve milli şuur gibi kavramlara karşı rejim tarafından ağır bir sansür uygulanmıştır. Bütün bu olumsuzluklara karşı o, eserlerinde insanı ve insani değerleri ortaya koyarak eserlerini evrensel bir bakış açısı ile kaleme almış, milli bilincin oluşmasını sağlamıştır.

Cengiz Aytmatov, Kırgızların adını, kültürünü, Kırgız Türklerinin uğradığı haksızlıkları ve varoluş mücadelesini, eserlerinde büyük bir titizlikle işlemiştir, kendisinin de Kırgız asıllı olması hasebiyle Aytmatov, SSCB dönemindeki baskı ve asimilasyon politikalarına bizzat yaşayarak şahit olmuştur. Onun hayat deneyimleri ve düşünceleri, vücuda getirdiği eserlerde can bularak Kırgız Türklerinin kültürünü dünyaya tanıtmıştır. Aytmatov’un eserleri dikkatle incelendiğinde, kahramanlarının her birinin rol model olduğu ve Kırgız kültürünü yansıttığı açıkça görülmektedir. O, kaleme aldığı romanlarda, hikâyelerde, kadının gücü, geleneği taşıyıcı kimliği ve geleceği inşa etmedeki rolü üzerinde özellikle durmuştur.

Gün Olur Asra Bedel: Cengiz Aytmatov’un, 1980’de kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel’de*, Sarı Özek’teki Boranlı İstasyonu’nda komünizme karşı kendi kültürünü ve

geleneklerini yaşatmaya çalışan insanların hikâyeleri anlatılır. Tema olarak milli kimlik ve mankurtaşma üzerine kurgulanan romanda yazar, erkek karakterler kadar kadın karakterleri de ön plana çıkarır. Kırgız kadınlarının, Sovyet rejimine karşı kimliklerini ve geleneklerini nasıl korudukları üzerinde önemle durur.

Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel'de* Nayman Ana Efsanesi'ne yer vererek asimilasyon karşısında bir annenin, canı pahasına oğluna geçmişini hatırlatmak için verdiği mücadeleyi anlatır. Efsanede Juan Juanlar tarafından kaçırılarak işkenceyle bilincini kaybeden ve bir mankurta dönüştürülen Colaman ile annesi Nayman Ana arasında yaşanan olaylar geçer. Eserden alınan aşağıdaki pasajda, annenin oğlundan son ana kadar ümidini kesmediği, dolayısıyla kadının mücadeleyi son nefesine kadar bırakmayacağı işlenir. Bu mücadelecî ruhu Kırgız destanlarında da görmekteyiz:

“- Colaman! Selam Colaman!

Oğlu dönüp baktı ve kadın bir sevinç çığlığı attı. Fakat çocuğun onu tanıdığı, adını hatırladığı için değil, sadece bir ses duyduğu için dönüp baktığını hemen anladı. Yine de onun silinmiş hafızasını canlandırmak, uyandırmak için devam etti konuşmaya:

- Adını hatırlıyor musun? Hatırlamaya çalış oğlum... diye yalvardı.

- Hatırla yavrum, babanın adı Dönenbay idi? Senin adın mankurt değil. Colaman senin adın.. Colaman Sana bu adı verdik, çünkü sen yolda Naymanlar'ın büyük göçü sırasında doğdun. Doğduğun yerde üç gün konakladık ve şenlik yaptık.

Bütün bu sözler Mankurt'a hiçbir şey hatırlatmıyor, ona hiçbir etki yapmıyordu. Ama Nayman Ana anlatmaya, oğlunun karanlık bilincinde bir şeyler uyandırabilme umuduyla konuşmaya devam ediyordu.” (Aytmatov, 2009, s. 166).

Efsane örneğinde de görüldüğü üzere baskılar ve kültür asimilasyonu sebebiyle insanlar kültürlerinden ve kimliklerinden uzaklaşarak ait oldukları milliyete ve geçmişe değil de başkalarının değerlerine ve çıkarlarına hizmet eden şahsiyetlere dönüşmektedir. Bu efsanenin sonunda Mankurt, efendisinin emriyle annesini öldürmüştür fakat Nayman Ana'nın can çekişirken söylediği sözler, oğlunu ve kültürünü kurtarmak için gösterdiği mücadele bugün ve gelecek için ailelere önemli mesajlar vermektedir.

“Oğlunun başına bir şey gelmiş olmasından korkan Nayman Ana ise seslenmeye devam etti: -Colaman! Oğlum!

Nayman Ana birden eyerin üzerinde döndü ve oğlunun kendisine nişan aldığını gördü.

- Dur atma!

Ancak bunu diyecek kadar zamanı olmuştu. Deveyi mahmuzlayıp hızlandırmak istemişti ama fırlatılan ok vınlayarak sol böğrüne saplanmıştı bile!” (Aytmatov, 2009, s. 169).

Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinde, sadakati kültürü ve fedakârlığıyla öne çıkan bir diğer karakter ise Zarife'dir. O, kocası ile Sarı-Özek bozkırında verdiği yaşam mücadelesiyle geleneklerinden kopmadan yaşayan bir kadın portresi çizer. Kitap okuması ve kocası Abutalib'in derlediği masalları kayda geçirmesi, Zarife'nin kimliğine ve kültürüne bağlı bir aileye sahip olduğunu göstermektedir. Romanda belirtildiği üzere Zarife, ana sınıfı öğretmenidir hem çocuklarına hem de Sarı Özek'teki çocuklara bilgisini aktararak onları yetiştirmeye çalışmıştır. Eserdeki diğer kadınlara göre daha eğitimli ve kültürlü olan Zarife, ayrıca türkü söyleyip mandolin de çalmaktadır. Dolayısıyla Aytmatov hem kendi kültürüne bağlı hem de modern düşünce ile yetişen bir kadın tipi ortaya koymuştur. Aşağıdaki bölümde Zarife'nin bu yönü anlatılmıştır:

“Yorga atta yegerinyağır yeritek

Silinmez Könlümden süretin senin”

Zarife parmaklarını tellerin üzerinde gezdiriyor, yılbaşı için bir araya gelen bu küçük toplulukta, mandolini konuşturuyor, inletiyor, türküler içinde yüzüyordu.” (Aytmatov, 2009, s. 211).

Toprak Ana: Yazarın 1963 yılında yazdığı ve Lenin Ödülü’ne layık görülen bir diğer romanı ise *Toprak Ana’dır*. Romanda olaylar II. Dünya Savaşı döneminde küçük bir köyde geçer. Romanın başkarakteri Tolgonay’dır. Eşini ve oğullarını savaşa kurban veren Tolgonay, gelini Aliman’la birlikte savaşın getirdiği yokluk ve imkânsızlıklar içinde hayat mücadelesi verirler. Sonsuz bir sevgi ve üstün bir mücadele ruhuyla dolu olan Tolgonay, Kırgız kültürüne bağlı bir kadın kimliği taşır. Gelini öldükten sonra ondan geriye kalan Canbolat’ı büyük bir sevgi ve terbiyeyle büyütür. Romanda Tolgonay’dan kimliğine ve geleneğine bağlı, bilge bir kadın tipi olarak bahsedilmektedir (Akça, 2017, s. 187). Eserden alınan aşağıdaki pasajda Tolgonay’ın kültürel kimliğine dikkat çekilmektedir:

“Hayır, Tolgonay onlarla sen konuşmalısın. Sen kadınsın. Sen her şeyin üstündesin, daha bilgesin. Bir insansın sen! Onlara sen anlat!” (Aytmatov, 2000, s. 143).

Cemile: Cengiz Aytmatov’un 1958 yılında yazdığı ve Luis Aragon tarafından en güzel aşk romanı olarak nitelendirilen *Cemile* romanında, olaylar II. Dünya Savaşı yıllarında cereyan eder. Romanda cesur ve güzel bir kız olan Cemile’nin zengin ve soylu bir aileye gelin gitmesi, kocası askere gittikten sonra cepheden dönen Danyar’la tanışmaları ve yaşadıkları aşk konu edilir.

Aytmatov’un *Cemile* romanında kadın, milli gerçeğe, milli hayata, gelenek göreneklere yeni bir bakış açısı getirerek kaleme alınmıştır. Eserin başkahramanı Cemile, modern Kırgız nesri için yeni ve farklı biridir. Cemile’yi diğerlerinden farklı kılan şey, özgür bakış açısına ve düşüncelere sahip olmasıdır. Cemile, düşünce ve duygularını diğer bir ifadeyle kendi doğrularını koruyabilecek ve diğer insanların da buna saygı duymasını isteyebilecek kadar güçlü bir bireydir. Bu durum, modern Kırgız edebiyatında kadınınun bir birey olarak dik duruşunu ve kendisine olan saygısını belirtmiştir.

Edebiyatçı K. Asanaliev Cemile hakkında şunları anlatır: *“Camile milli hayat gerçeği içerisinde ve kendine ait özel bir yere sahiptir. C. Aytmatov Camile romanıyla milli edebiyata beklenmedik, aklımıza sığmayan yenilik getirdi. Kırgız yazar milli gerçeğe, milli hayata, gelenek ve göreneğe getirdiği yeni bakış açısıyla günümüz insanının iç dünyasını gösterdi ve anlattı. Nasıl ki Puşkin’in Tatyana’sı Rus köyünde, Auezov’ un Togjan’ı Kazak ovasında var olduysa Aytmatov’un Camile’ si de ancak Kırgız topraklarında, Kürkürö Yakasında, kendine has davranışlarıyla var olabilirdi. (...) Asıl konu olan aşk, sıradan bir aşk konusu değil, yazarın insan hakkındaki asıl gerçeği, milli gerçeği anlatması başka bir deyişle Kırgız kadınınun milli güzelliğini, iç dünyasını, ruhunu açıklamasıdır” (Asanaliev, 1988, s. 142).*

Verilen örneklerde de görüldüğü üzere Aytmatov, eserlerinde toplumun kimliğini ve geleceğini oluşturan temel ögenin, kadın olduğunu belirterek Kırgızların asimile olmadan bu günlere gelmesinde kadınların büyük bir mücadele sergilediğini vurgulamış, onları her daim yücelterek toplumun en değerli varlıkları olduklarını belirtmiştir. O, kadını milli hafızanın geçmişten geleceğe aktarılmasındaki en önemli unsur olarak görmüştür.

Sonuç

Kırgız Türkleri, köklü bir geleneğe ve sağlam bir toplum yapısına sahiptirler, onlar, yüzyıllardan beri süre gelen kimliklerini ve kültürlerini hiç bozmadan geleceğe taşımayı başarabilmişlerdir. Güçlü bir destancılık geleneğine sahip olan Kırgız Türkleri, geçmişte yaşadıkları olayları, destanlar sayesinde geleceğe aktarılmışlar ve SSCB’nin tüm

dayatmalarına rağmen öz kimliğini kaybetmemişler. Onlar, geçmişten aldıkları ilhamla geleceklerine ışık tutmuşlardır. Bu özelliklerinin kaybolmamasını sağlayan en önemli faktör ise Kırgız kadınlarıdır.

Kırgız kadınının kimliğini ve kültürünü korumadaki mücadelesi gelecek kuşakların milli bilinçle yetişmesini sağlamıştır. Çocuk yetiştirmede geleneğe bağlı kalan, eşi, evladı ve yuvası için büyük fedakârlık gösteren Kırgız kadınları, bu ilkeli duruşları sayesinde asimilasyona karşı büyük bir direniş göstermiş, Kırgız halkının bu günlere gelmesinde canlarını ortaya koymaktan çekinmemişlerdir. Kırgız kadının bu yönü hem sözlü kültür hem de yazılı kültürde karşılığını bulmuştur. Bu bağlamda gerek Kırgız destanlarında gerek Aytmatov'un romanlarında kültürel kimliğin taşıyıcı ve koruyucusu Kırgız kadının, çalışkan, emektar, vefalı, cesur, akıllı ve vatansever yönü öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Aytmatov, üyesi olduğu toplumun kültürel değerlerini eserlerinde ustalıkla yansıtabilen büyük bir yazar olarak, Kırgız destanlarında gördüğümüz kadın tipolojisini başarıyla kurguladığı metinlerde işlemiştir.

Sonuç olarak ele aldığımız çalışmada, Manas Destanı, Kız Darıka Destanı, Cañıl Mırza Destanıyla; Cengiz Aytmatov'un, *Gün Olur Asra Bedel*, *Toprak Ana* ve *Cemile* adlı romanlarındaki kadın tiplerinin, destan geleneğinden modern edebiyata kadar aynı çizgide varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Onlar, öz kültürlerinden kopmadan kimliklerini bugünün yaşam koşullarıyla bağdaştırmayı başarıp geleceğe miras bırakabilmişlerdir. Özellikle 1991 yılında Bağımsızlığını elde eden Kırgızistan'da milli kimliğin yeniden inşa sürecinde sözlü kültür ürünleri ve Aytmatov'un eserleri çok önemli bir işleve sahiptir. Destanlarda ve Aytmatov'un eserlerinde var olan Kırgız kadının mücadelecisi ve kültürüne olan bağlılığı bu bakımdan oldukça kıymetlidir. Bunların ortaya çıkarılması ve özellikle popüler kültür aracılığıyla gençlerimize aktarılması büyük önem arz etmektedir. Umuyoruz ki bizim çalışmamız bu konuda bir bakış açısı oluşturabilir.

Kaynakça

- Akça, N. U. (2017). *Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Tipler*. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Akyüz, Ç. (2010). Manas Destanı'nda Alp Kadın Tipi. *Mukaddime*, 1(1), 169 -180.
- Alımanov K., Orozova. G., Akmatallyev, A. vd. (2010). *Kırgız Destanları 8 Kız Darıka*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Asanaliev, K. (1988). *Körköm nark.-Frunze*, -s. 142.
- Aytmatov, C. (2000). *Toprak Ana* (Çev. R. Özdek, 7. baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aytmatov, C. (2009). *Gün Olur Asra Bedel*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aytmatov, C. (2015). *Şafak Sancısı* (çev. Damira İbrahim). Ankara: Bengü Yayınları.
- Boratav, P. N. (2016). *Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Hança, B. B. (2012). Cañıl Mırza Destanında Kahraman Tipolojisi Açısından Kadın, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII(2), 499-512.
- İnan, A. (1992). *Manas Destanı*. İstanbul: MEB.
- Yılmaz, M. (2008). Kırgız Kahramanlık Çağı. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(4), 984-1000.
- Yıldız, N. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 623.